

مجله باغمیشه

در میان مجلات قدیمی تبریز باغمیشه یکی از بزرگترین و معروفترین مجلات به شمار می آید. با توجه به نقشه دارالسلطنه تبریز باغمیشه محله ای است که در شرق تبریز و شمال میدانچایی واقع شده است .

در میان مجلات قدیمی تبریز باغمیشه یکی از بزرگترین و معروفترین مجلات به شمار می آید. با توجه به نقشه دارالسلطنه تبریز باغمیشه محله ای است که در شرق تبریز و شمال میدانچایی واقع شده است . ضمن اینکه قسمت قابل توجهی از این محله از طرف شمال به کوههای سرخ فام عینالی محدود شده است . این محله از جنوب با محلات بیلانکوه و خیابان ، از شمال شرق با سرخاب و از غرب با محلات سرخاب و نوبر همسایه بوده است.

مجموعه تاریخی ربع رشیدی که روزگاری یکی از قدیمیترین دانشگاههای جهان را در خود جای داده بود ، در محله باغمیشه واقع شده است.

در نقشه دارالسلطنه که در سال 1297 هجری قمری ترسیم شده است، مرز بین محلات مختلف کاملاً مشهود و معین است . در این نقشه محلات زیر با رنگهای مختلف از یکدیگر جدا شده اند :

بیلانکوه & باغمیشه & سرخاب-شتریان & ; امیرخیز-چوستدوزان & ; عمو زین الدین & ; حکم آباد & ; آخونی & ; قره آغاج- و بیجوبه & ; خطیب & ; چهار بخش & ; کوچه باغ ها & ; محله دروازه گجیل- مهاده مهین & ; نوبر- خیابان بزرگ & ; چهار منار- سنجران & ; خیابان کوچک.

و هر محله ای شامل چند زیر محله بوده است بطوریکه امروزه این زیر محلات به اندازه محلات اصلی و شاید بیشتر از آنها از شهرت و معروفیت برخوردار هستند. با مینا قرار دادن نقشه دارالسلطنه سیلاب ، ششگلان و پل سنگی را جزو محله باغمیشه محسوب می شود. با توجه به اینکه محله باغمیشه در شمالشرقی تبریز قدیم و شمال رودخانه میدانچایی واقع شده است ، تعیین مرز دقیق آن با سایر محلات همسایه نسبتاً راحت است . رودخانه مذکور مرز این محله با محلات بیلانکوه ، خیابان و نوبر محسوب می شود. با این وجود قسمتی از جنوب این رودخانه که در باغمیشه در آنجا واقع شده است ، لاجرم جزو این محله محسوب می شود. . این منطقه شامل ضلع شمالی خیابان دانشسرا حد فاصل خیابان منصور تا میدان شهدا است . مرز بین سرخاب و باغمیشه به این صورت است که اگر از پل قاری تا مقبره سید حمزه خطی فرضی رسم کنیم که در نزدیکی سید حمزه اندکی به سمت شرق متمایل شود و سپس این خط بصورت مستقیم و به موازات سیلاب ملا زینال امتداد یابد ، در این صورت شرق و جنوب این خط محله باغمیشه و طرف مقابل آن محله سرخاب خواهد بود . با این تقسیم بندی و بر طبق آنچه از نقشه دارالسلطنه بر می آید در این صورت سیلاب قوشخانه ، باغ قوشخانه ، مسجد حاجی رحیم ، خانه شعاع الدوله و مسجد شکلی متعلق به محله باغمیشه خواهند بود . در نقشه دارالسلطنه دو مسجد بنام شکلی وجود دارد : یکی در محله باغمیشه و دیگری در محله شتریان که از شهرت بیشتری برخوردار است.

نادر میرزا در کتاب "تاریخ و جغرافی دارالسلطنه تبریز " محله بیلانکوه را جزو کوی های باغمیشه در نظر گرفته است و لی در نقشه ترسیمی سال 1297 هجری قمری به عنوان محل های جداگانه در نظر گرفته شده است.

اصطلاح باغمیشه در حقیقت به مرکب از دو کلمه " باغ " و " میشه " یا بیشه است که با گذر زمان " او " ربط حذف شده است . لفظ " میشه " به معنی جنگل است و به جایی اطلاق می شود که از درختان انبوه تشکیل شده باشد.

عنوان باغمیشه با این دلیل به محل داده شده است که در زمانهای قدیم این منطقه از تبریز بصورت بیشه زاری انبوه بوده است. با در نظر گرفتن موقعیت تبریز قدیم و نزدیکی شمال شرق آن به منطقه نهند این احتمال قوت می یابد. نزدیکی این محله به رودخانه میدانچایی نیز باعث سرسبزی بیشتر این منطقه بوده است. باغمیشه تا پنجاه سال پیش پر از باغهای میوه بود و بیشتر اهالی آن به باغبانی و کشاورزی مشغول بودند.

نادر میرزا در کتاب خود در مورد این محله می نویسد: " کوی بزرگ ومنزه است . در مشرق به ساحل رود در تنگنایی مطلوب است و یکسره با اشجار میوه دار و دیگر درختها مستور. کد خدای این کوی امروز از خاندانی بزرگ است. رئیس آن خاندان اکنون حاجی کلانتر است که حاجی میرزا مهدی نام دارد . آن رادمرد فرزند حاجی میرزا علیقلی است که کد خدای این کوی به ارث داشت. این خاندان تاکنون همواره

معزز و مکرم بوده اند. پادشاهان و فرماندهان را خوانها نهادندی و نهند. حاجی کلانتر از اجداد خود برتری یافته. پیری دانا و هوشمند و در حضرت خلافت شناخته شده. سرای آن سره مرد محیط رجال غربا و مردمان وارسته است.

سراهای بس عالی و نیکو در آن کوی دارد که همه آن خاندان به نزدیکی آن خانه ها ساخته اند. در یک برزن جای دارند. باغمیشه را نیز کوچه و برزنها است نامدار. نام این کوی بزرگ باستانی نبود به قرون نزدیک نهاده اند. تواند بود که نام قدیم آن درب ری باشد.

وی همچنین پل سنگی و ششگلان را نیز بعنوان برزن هایی از محله بزرگ باغمیشه دانسته چنین می گوید: "پل سنگی، کوی کوچک گر از اشجار و بساتین و سراهای عالی به حساب باغمیشه است." "ششگلان کوی است کوچک بیشتر مردم آن جای اعیان و بزرگان بود و از برزنهای باغمیشه است. پل سنگین را به دفتر، درب اعلی و ششگلان را درب ری نویسند. محله ششگلان منطقه ای مهم در تبریز به شمار می آید. گفته می شود که این محله از دوره ایلخانان مغول محل دارالحکومه بوده و بناهای موجود در آن از قدیم ترین بخشهای شهر تبریز محسوب می شود. از جمله این بناها خانه امیر نظام گروسی است که امروزه تبدیل به موزه قاجار شده است."

دروازه باغمیشه

هر چند محله باغمیشه در شمال میدان چایی واقع شده است اما در شمال رود و در نزدیکی حرمخانه قرار دارد. این دروازه به همراه دروازه خیابان تنها آثار به جا مانده از باروی تبریز و دروازه های هشتگانه آن محسوب می شود. متأسفانه این دروازه امروزه مورد بی مهری مسئولان قرار گرفته و از آن تنها یک طاق و یک نیم درب به همراه دو ستون که در طرفین آن سنگهایی با نقش شیر که با زنجیری به پای سروی بسته شده اند، برجای مانده است. علاوه بر آن از فعالیت بازارچه سماور سازان به عنوان بازارچه درب باغمیشه که قدمت آن به دوران صفوی بر می گردد، رفته رفته کاسته می شود و این موضوع بایستی مورد توجه مسئولین ذیربط قرار گیرد. از عناصر دروازه ای درب باغمیشه تنها مخروبه دروازه برجای مانده و هیچ اثری از حمام و کاروانسرا باقی نمانده است. زورخانه "گیوی" به عنوان یکی از معروفترین زورخانه های تبریز در کنار دروازه باغمیشه قرار داشت اما در سالهای اخیر توسط یکی از شرکتهای عمرانی تخریب و به جای آن مجتمع تجاری ساخته شد. گویا قرار بود شرکت مزبور تحت نظارت سازمان میراث فرهنگی مشابه همین زورخانه را در محل اصلی آن احداث نماید ولی تا به امروز اقدامی در این مورد صورت نگرفته است و پروژه تخریب آثار باستانی و بدون هیچ گونه اعتراض و مانع به پیشرفت خود ادامه می دهد.

نکته جالب توجه در مورد دروازه باغمیشه، احداث اولین مهمانخانه و قرائتخانه تبریز در جوار این دروازه است که در سال 1282 شمسی توسط میرزا اسحق خان معزز الدوله فرزند حاج میرزا مهدی کلانتر تاسیس گردید و بنام "مهمانخانه نظافت" شهرت یافت.

علاوه بر این مهمانخانه، قرائتخانه ای نیز در کنار آن به منظور افزایش سطح مطالعه در میان مردم شهر ساخته شد و این در حالی بود که در تهران آن زمان به عنوان پایتخت حکومتی حتی نام چنین مراکزی به گوش افراد نخورده بود.

میدانها و محلات معروف باغمیشه

ششگلان

امروزه همه اهالی تبریز ششگلان را به عنوان محله ای مستقل، بزرگ و تاریخی می شناسند ولی طبق نقشه دارالسلطنه ششگلان بخشی از محله باغمیشه است. که از شرق به کوچه حاجی همت، از غرب به پل قاری محدود شده است و کوچه های امین لشکر، پای چراغ و خیابان قدیمی چراغ گازی را می توان از معابر آن برشمرد.

سیلاب قوشخانه

در شمال محله قدیمی باغمیشه و در دامنه کوه عینالی، منطقه ای وجود دارد که به سیلاب معروف است. همچنانکه از نام آن پیداست، گویا در این منطقه آبروهایی وجود داشت که آبهای جاری از کوه عینالی را به میدان چایی هدایت می کرد. در طول تاریخ، تبریز سیلهای بیشماری را به خود دیده است و با توجه به نزدیکی آن به دامنه کوه عینالی، به احتمال زیاد اکثر سیلهای از منطقه باغمیشه و جایی که سیلاب خوانده می شود جاری شده است. اما لفظ "قوشخانه" که مرکب از دو کلمه "قوش" به معنی پرند و "خانه" است و به معنی جایی است که در آن به نگهداری پرندگان پرداخته می شود و یا در آنجا پرندگان زیادی وجود دارد. بنابراین می توان چنین نتیجه گرفت که محله سیلاب قوشخانه به احتمال زیاد محل سکونت تعدادی از اهالی بوده که به شغل نگهداری پرندگان مشغول بوده اند.

پل سنگی

به منطقه ای در نزدیکی یکی از پل های احداث شده بر روی رودخانه میدانچایی به همین نام است . در نقشه دارالسلطنه تبریز این منطقه مابین دربند آقا هاشم در شرق و کوچه حاجی همت در غرب و شمال میدانچایی واقع شده است. از آثار تاریخی منطقه پل سنگی میتوان به مسجد و پلی به همین نام اشاره کرد. سه خانه مهمی که در نقشه دارالسلطنه و در این محله مشاهده می شود عبارتند از: خانه ضیاء الدوله , خانه دراب میرزا و خانه احمد میرزا .

کوچه امین لشکر

در نقشه دارالسلطنه تبریز و در محله باغمیشه کوچه مهمی بنام امین لشکر وجود دارد که خانه های برخی از سران حکومتی و نظامی در این کوچه قرار داشته اند. از جمله خانه هایی که در این کوچه واقع شده بودند میتوان به خانه های قهرمان میرزا امین لشکر , خانه های امین الوزرا و خانه حعفر قلیخان امیر تومان اشاره کرد. علاوه بر این موارد , در نزدیکی این کوچه خانه ناظم لشکر , خانه شعاع الدوله و همچنین خانه ناظم الدوله دیبا نیز قرار داشته اند. به دلیل اهمیت زیاد منطقه غربی باغمیشه بسیاری از رجال آن دوران در این محل سکونت داشتند.

کوچه آجودان باشی

کوچه ای شمالی- جنوبی است که در محله ششگلان و در نزدیکی مسجد "سید حسن آقا ششگلانی" واقع شده است . لفظ "آجودان" کلمه ای فرانسوی و عنوانی نظامی است و به افسران جزئی که مستقیماً در خدمت فرماندهان نظامی بودند اطلاق می شود. احتمالاً نام این کوچه به علت قرار گرفتن خانه میرزا تقی خان آجودان باشی یکی از آجودانهای معروف دوره قاجار در آن کوچه گرفته شده است . با توجه به نزدیکی درب باغمیشه به حرمخانه و عالی قاپو به عنوان یکی از مهمترین مراکز حکومتی دارالسلطنه تبریز , باغمیشه و بویژه کوی ششگلان آن در آن دوره از رونق زیادی برخوردار بوده و تعداد منازل نظامیان و دولتیان در این محله قابل توجه است.

پای چراغ ششگلان

یکی دیگر از مکان های معروف این محله "پای چراغ" است که در اطراف مسجد میر محمود آقا قرار دارد. گفته می شود در زمان ناصرالدین شاه اولین چراغ برق در تبریز و ایران در این محله روشن شده است. و با توجه به تازگی روشنایی چراغ برق برای مردم آن زمان بسیاری از اهالی تبریز برای مردم آن زمان , بسیاری از اهالی تبریز برای تفریح شامگاهی در این محله جمع می شدند. بانی اولین کارخانه تولید برق در تبریز , قاسمخان والی نخستین شهردار تبریز است که آن را در نزدیکی درب باغمیشه راه اندازی نمود. کوچه داش دربندی

یکی دیگر از کوچه های معروف باغمیشه , داش دربندی , یا دربند سنگی است. وجه تسمیه این کوچه سنگفرش بودن آن در زمان قاجاریه است. این گذرگاه از معدود کوچه های تبریز در آن روزگار است که سنگفرش بوده و علت آن احتمالاً افراد متمول و درباری در این منطقه از شهر بوده است. به هر حال از "داش دربندی" مسیری وجود دارد که به خانه امیر نظام گروسی ختم می شود. در حال حاضر این خانه به موزه قاجار تبدیل شده است.

قناتهای باغمیشه

نادر میرزا در باره قناتهای محله باغمیشه می نویسد:

"ینگى چشمه ششگلان

برزنهای ششگلان هر چه بالاست از چشمه حسن پادشاه و هرچه در سواحل رود است از این ینوع آب نوشد . این چشمه ملک اغنیا و اعظم و گردش آن شانزده شبانه روز است و آب آن متوسط . قنات محمد خان

منبع آن باغمیشه است در کوچه باغ به روی کار آید و فایده های نیک بخشد" .

باغ های محله باغمیشه

با نگاهی به نقشه دارالسلطنه تبریز که در سال 1297 هجری قمری رسم شده است مشاهده می شود که تعداد قابل توجهی از باغات در محله باغمیشه وجود دارد . اسامی این باغها عبارتند از: باغ حاجی میرزا صادق; باغ حاجی مرتضی; باغ هاشم آقا; باغ خان; باغ حاجی رضا بیگ; باغچه عبدالصمد خان; باغ کربلایی عدل- باغ حاجی محمد حسین; باغ گیلاسلی باغ; باغ شاهزاده; باغ مشهدی کریم; باغ کربلایی احمد

؛ndash& باغ کربلایی شاه محمد- باغ میرزا موسی ؛ndash& باغ حاجی حسین تخمه فروش ؛ndash&
باغ حاجی رحیم ؛ndash& باغ کربلایی آفا- باغ کربلایی تقی ؛ndash& باغ حاجی حسن- باغ اقا میر
هاشم- باغ میر حسن- باغ حاجی میرزا احمد- باغ میر مهدی ؛ndash& باغ حاجی ملا حسن- باغ علی
خان ؛ndash& باغ قوشخانه ؛ndash& باغ حاجی کریم.